

DOI: 10.2478/clb-2022-0007

TOPOSUL EMOȚIILOR – UN ITINERARIU DE LA RĂZBOI LA COMUNISM

Iulia Gândilă

Universitatea Lucian Blaga Sibiu
iulia.gandila@ulbsibiu.ro

Abstract

What the present paper advances is the creation of a living context through which the protagonist-creator, Axente Creangă, from Luntrea lui Caron / Caron's Boat by Lucian Blaga, accumulates the depths of private life during the World War II, as well as during the early days of communism. The action takes place exclusively in the Transylvanian space, which we analyzed through a quantitative study aimed at the level of emotions in these two important historical periods and the placement of the work in an interdependent relationship with all the events that took place.

Keywords: space, emotions, WWII, Blaga

Context

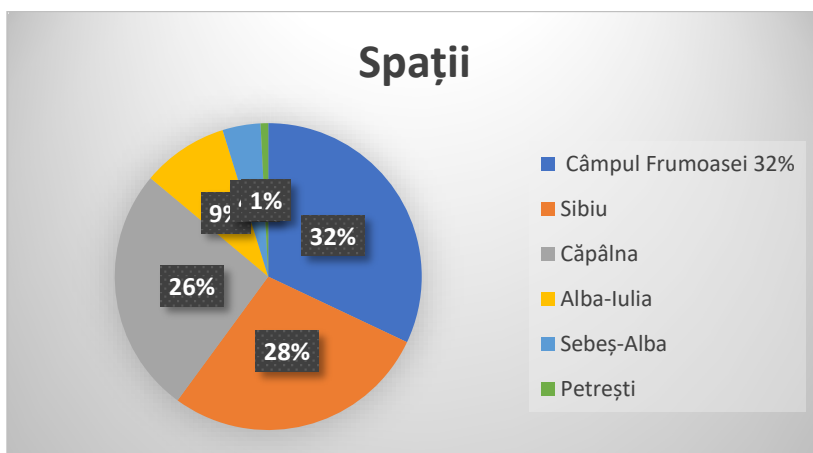
De-a lungul timpului, diverse forme de oprimare au închistat creatorul în propria-i minte, începând cu evenimentul celui de-al Doilea Război Mondial și fatalele sale impacturi emoționale, până la instaurarea unor tipare totalitare ce promovau literatura de propagandă orientată spre fanatizarea ideologiei. „Proza era constrânsă să apeleze la formulele preexistente, la realismul clasic (eventual cu infiltrații romantice), numit în epocă «realism critic». Ceea ce conduce

ușor la concluzia că în perioada stalinistă critica literară e o damă de companie concediabilă odată ce nevoile propagandistice ale partidului au fost satisfăcute” (Goldiș 10). „Utopia” ce avea să urmeze războiului era întrevăzută încă din epoca de tranziție, când lucrurile se deplasau spre sfera regimului comunist, copie a celui din Uniunea Sovietică. Ceea ce propune lucrarea de față este crearea unui context viu prin care protagonistul-creator, Axente Creangă, din *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga, cumulează profunzimile vieții private în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, cât și în perioada timpurie a comunismului. Acțiunea se petrece exclusiv în spațiul transilvănean pe care l-am analizat printr-un studiu cantitativ ce vizează nivelul emoțiilor în aceste două perioade istorice importante și plasarea creației într-o relație de interdependență cu toate evenimentele parcurse.

Călătorul - intelectualul - parcurge în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial ruta Sibiu – Câmpul Frumoasei – Sebeș (Alba) – Petrești – Căpâlna – Câmpul Frumoasei – Căpâlna – Câmpul Frumoasei – Alba-Iulia – Căpâlna. Câmpul Frumoasei este o aluzie a naratorului la Valea Frumoasei din Sebeș, edenul terestru care înlătură orice rău din cale și nu permite pătrunderea vreunui element subversiv. Protagonistul romanului menționează că drumul spre Câmpul Frumoasei este „o întoarcere fără termen în valea copilăriei” (Blaga, 83). Utilizarea acestei metode de camuflare a spațiului prin intermediul unei metafore arată predilecția artistului de a materializa conceptului de menținere a unor obiecte sau spații doar pentru sine. „Sunt greu de pătruns și intime. S-ar putea să fie găsite în adâncurile memoriei și să producă o mare satisfacție la fiecare readucere aminte, dar nu sunt păstrate ca fotografiile într-un album de familie”. (Tuan 20) Sacralitatea transmite excluderea unui biografism absolut, așa cum se credea despre opera lui Blaga. Opera îi conferă autorului un spațiu

compensatoriu, o altă viață pe care o compune după bunul plac, „Putem spune chiar: îi creează o viață, îi fabrică o biografie pe măsura ei” (Simion 10). În acest context, am reconstituit itinerariul și am descoperit distanța de 238 de km pe care i-a străbătut personajul în ipostaza de refugiat.

Am colectat substantivele proprii de mai sus, cantitativ, iar apoi reprezentarea grafică a fost una care a demonstrat faptul că trei locații ocupă un procent aproape egal în peregrinările personajului: Câmpul Frumoasei, Sibiu, Căpâlna.

Câmpul Frumoasei este locul care apare cel mai des în *Luntrea lui Caron*. Prezentat ca locul nașterii personajului, legătura afectivă este una profundă. Călătorul poposește la origini în drumul său spre Căpâlna, ce are să-i fie spațiu de adăpost până la finele războiului. Trecutul este o prezență constantă în întâlnirea cu nukul din curte, trifoiul și șura. „Suntem în 1944, dar mirosul acesta e din 1908, când am călcat ultima dată peste pragul ușii” (Blaga 48). La nivel senzorial se deschid o multitudine de uși care îl transportă în vremuri uitate,

în cele mai importante momente ale vieții. „Simțurile se extind, creează spații vizuale și realizează imagini care nu pot fi văzute” (Tuan 20).

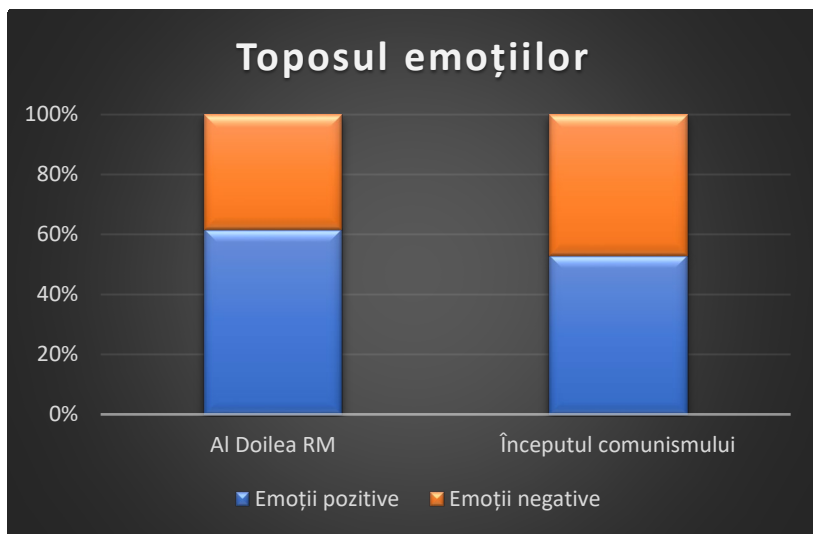
Spațiul intim este casa, locul de care aparține și unde se întoarce, iar relația cu trecutul este prezentă ori de câte ori obiecte, mirosuri sau culori specifice îi aduc aminte de cel mai drag loc, un spațiu sinestezic unde toate simțurile sunt activate pentru a produce întoarcerea în timp, unul al copilăriei, în acest caz. Personajul Axente Creangă centrează întreaga acțiune în jurul acestui spațiu intim. Deoarece apare în ipostaza unui creator, întoarcerea în locul natal, Câmpul Frumoasei, este imboldul de care avea nevoie în ceea ce privește momentul declanșator al procesului creativ, sentimentele activând în sufletul său un impuls nou și începutul unei alte ere. „Voi începe să scriu piesa de îndată ce mă voi fi aclimatizat în noile împrejurări. Căzusem în sămânța unei lumi, și cu sămânța în mine o luam iarăși din zăvoi spre sat” (Blaga 23). Privind prin filtrul *close reading*, cel mai important loc, după Câmpul Frumoasei, este Căpâlna, chiar dacă există o discrepanță între studiul calitativ și cel cantitativ care plasează Sibiu ca cel de-al doilea cel mai mult menționat cuvânt. Textul revine deseori la pasaje din trecutul protagonistului, dinaintea războiului, în care, Sibiu este menționat.

„Felul în care trecem prin timp și spațiu este în parte un proces subconștient” (Tuan 50), iar din această perspectivă, ajuns la Căpâlna unde va poposi un timp îndelungat, Axente Creangă trăiește clipa, își interiorizează starea de liniște pe care i-o conferă cătunul, se desprinde de realul apocaliptic și se clustrează în spațiul creației. Observă ca un adevărat cunoscător al oamenilor toate evenimentele semnificative sau mai puțin semnificative care se petrec în jurul său. „Noe a fost morar. Da, morar, aci în moara aceasta, îmi zisei. Subiectul începea dintr-o dată să crească, să prindă ființă” (Blaga 22). Tot acest refugiu îl

ajută pe creator să realizeze o uniune cu propriul „copil” pe care îl crește cu accețiunea unui cârmuitor cumpănit.

Creație în sine devine un spațiu pe care îl descoperă ca un novice. „Lucram la ea de zor. Simțeam imponderabile corespondențe între situația reală și situația din piesă”. Punerea în abis formează în acest sens un con, o pătrundere în dimensiunile creației pe care autorul general le surprinde în operă. Realitatea pe care o vede Axente Creangă este în Arca lui Noe, iar Arca lui Noe este o parte din Luntrea lui Caron, căci „Să fii aproape emoțional are două semnificații: a intimității și a proximității geografice” (Tuan 22). Eroticul, reprezentat de cuplul Ana Rareș și Axente Creangă alcătuiește un alt spațiu, al intimității care arată apropierea dintre cei doi – „Când faci cunoștință cu oameni a căror prietenie te-ar interesa, se-ntâmplă nu o dată ca spațiul dimprejur să dobândească o dimensiune lirică și să se transforme în timp” (Blaga 34).

Începutul epocii unei anti-lumi pare pentru Axente Creangă un chin incomensurabil. Presimțirile pe care le are încă din război arată o prezență de spirit extraordinară. În primii ani ai regimului comunist impus în România cu ajutorul tancurilor Armatei Roșii, singura literatură acceptată oficial și difuzată cu vigoare prin toate mijloacele imaginabile a fost cea de „propagandă și agitație”. Creatorul se regăsește într-un impas de idei din care nu găsește cale de ieșire. Oprimarea creativității îl aduce pe culmile disperării, pe patul dintr-un spital al Clujului unde Dora îi poartă de grijă. Pentru a face o paralelă între sentimentele transmise în Al Doilea Război Mondial și începuturile comunismului, am reprezentat statistic felul în care s-au revărsat emoțiile pozitive și cele negative în trecerea personajului prin spațiile menționate mai sus, cu oprirea la Cluj, unde universitatea își va relua locul.

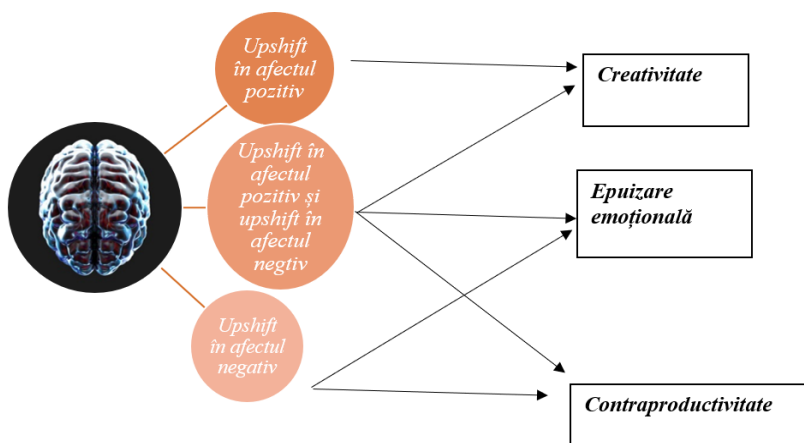
<i>Emoții pozitive</i>	<i>Emoții negative</i>
Bucurie, eliberare, zâmbet, siguranță, liniște, calm, încredere, mulțumire, veselie, elan, miracol, nostalgie, (su)râs, extaz, binevoire, incredibil, bun, plac, brav, îmbietor, dulce, inimos, splendid, senin, înmugurire, viu, ușor, copilărie, dăruire, special, deosebit, admirație, prietenie, amicitie, îndrăzneală, răbdare, putere, iubire, succes, frumusețe, glorie, fidelitate, degajare, vârtos, salvare, curaj, lumină,	Rău, chin, suferință, luptă, depresiune (cu sensul de depresie, stare de tristețe), trădare, lacrimă, (cu)tremur, dramă, zbucium, neputință, coșmar, zguduire, distrugere, gravitate, mizerie, pizmă, haos, lipsă, pagubă, slăbiciune, viciu, compromis, boală, cumpănă, prăbușire, rănit, plâns, neîncredere, sobru, zadarnic, imposibil, atac, panică, lipsă control, bombardare, măcinare, sfârâmare, risipire, năruire, mohorât, dezorientare,

<i>Emoții pozitive</i>	<i>Emoții negative</i>
demnitate, eroină, virtute, blândețe, valoare, îngăduință, vindecare, alinare, dorință, dragoste, tandrețe, adăpost, refugiu, prilej, speranță.	slăbiciune, amăgire, război, luptă, neajunsuri, vicisitudini, insuportabil, zguduire, inutilitate, sărăcie, sinucidere, delăsare, prăpăd, amar, calomnie, victimă, teroare, intrigă, răscruce, distrugere, întuneric.

Am ales substantive, cât și adjective care reprezintă emoții sau duc la ideea de emoție, creează tensiuni, bucurie, pe parcursul celor două perioade istorice. De asemenea am luat în calcul și cuvintele articulate hotărât. În cadrul emoțiilor pozitive am introdus și speranță, refugiu, adăpost, deoarece în timpul războiului aceste cuvinte erau folosite cu valență pozitivă. *Lumină* și *copilărie* duc la ideea de paradis terestru găsit și regăsit de narator prin prezență sau reamintire. În cazul emoțiilor negative, *tremur* a apărut cu sens negativ în timpul bombardamentelor din război. *Război*, *luptă* și *bombardare* se referă la contextul celui de-Al Doilea Război Mondial care a provocat o mulțime de victime și prin urmare a adus traume.

Diferența nu este majoră, însă felul în care creierul uman percepe emoțiile negative într-o perioadă lungă de timp îl pot aduce în colaps. „În general, schimbările bruște ale emoțiilor sunt cruciale în măsurarea creativității. Pe aceeași linie mai mulți psihologi afirmă că activarea unor sentimente (ex. furie, frică, fericire) induc mai multă fluentă în procesul de creativitate și originalitate decât depresia, tristețea, relaxarea” (Intosh 55). Se clarifică fluctuația de emoții pe care o simte Axente Creangă, se simte cu mult mai abil în momentele de frică pe care le simte în timpul războiului, de aceea puterea de naștere a unei noi lumi livești este mai mare. De ce se schimbă perspectiva?

„Dimineața sosi soția mea care se contamina încetul cu încetul, alternativ de agitația și depresiunea mea” (Blaga 65). Fenomenul își schimbă direcția, acum elanul creator s-a stins, iar neantul în care făuritorul a căzut este unul bazat pe tristețea pe care o resimte o dată cu trecerea la noua ideologie. În faza unei depersonalizări excesive, nu își recunoaște anii de muncă, totul pare ireal și anost, singurul lucru care ducea la fericirea lui era rodul unei lumi scrise. „Am fost eliminat pe rând din spațiul spiritual la care țineam cu toată ființa mea. Am fost scos în chip lent din literatură, din teatru” (Blaga 57). Nu îl interesau „fițuicile de propagandă” (Blaga 66), agoniza într-o atmosferă degradată de sistemul care îl forța spre o literatură ferecată și mărturisește „Au trecut aproape trei ani de când n-am mai scris niciun vers” (Blaga 66). Fenomenul de *affective shift* se regăsește în trăirile sale, creația este blocată de cumulumul de evenimente și emoții negative, procesul nu poate fi bine realizat decât dacă în urmarea traumelor vine și o perioadă de liniștire, ceea ce a fost puțin probabil, după cum și graficul de mai sus poate demonstra. Afectul este definit ca „o fază a activității neurobiologice experimentată ca motivațională și informațională și care influențează gândurile și acțiunile” (Intosh 55). Afectul pozitiv reprezintă emoțiile pozitive cu impact profund, iar afectul negativ are în vedere emoțiile negative. Aceste schimbări bruște ale afectului sunt cunoscute pentru influența pe care o au în mediul de lucru, în cazul nostru, în procesul creator. Este important de menționat că aceste schimbări sunt calculate pe parcursul unei perioade specifice de timp. Prin următorul grafic, se observă în ce fel creatorul a fost influențat de *affective shift*.

Concluzia

Viața unui autor poate fi tumultuoasă, spațiul, momentul și condiția psihică decid cu adevărat soarta unei opere de artă. A scrie nu este o activitate desfășurată într-un interval bine stabilit, maleabilitatea stă în mâinile plăsmuitorului, momentele prin care trece Axente Creangă demonstrează cum locurile în care merge prind viață, cum îl inspiră și cum pot perturba factorii externi. În urma fluctuațiilor emoționale prin care trece acesta, am constatat că o creștere a emoțiilor negative, aduce creatorul și implicit creația într-un impas, iar războiul, cu implicațiile cu valență distructivă au propus protagonistul o cale de asumare a experienței traumatice.

Bibliografie

- Blaga, Lucian, *Luntrea lui Caron*. București, Humanitas, 2019.
- Goldiș, Alex, *Critica în tranșee: De la realismul socialist la autonomia esteticului*. București, Cartea Românească, 2011.
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*. București, Fundația PRO, 2006.

- Simion, Eugen, *Genurile biograficului*. București, Virtual, 2010.
- Heuser, Ryan, et al., *The Emotions of London*. Stanford Literary Lab, Pamphlet 13, 2016.
- Watts, L. L., McIntosh, T.J Gibson, P.C Mulhearn, T.J Medeiros, K. E Mecca J.T., *Affective shifts and creativity- Effects on idea generation, evaluation, and implementation planning*. New York, Y.Press, 2019.
- Tuan, Yi Fu, *Space and Place. The Perspective of Experience*, University of Minnesota Press, 2001.